

FOLKBILDNING 2.0 – ELLER STORYN OM EN MOTIVKONFLIKT

Den traditionella folkbildningstanken innebos av två ideal i konflikt: att skola dygdiga medborgare å ena sidan och tanken om bildingen som en progressiv kraft i samhället å den andra. Rektor Björn Wallén vid Svenska studiecirkeln diskuterar konfliktens rötter och beständighet i 21:a århundradets folkbildningsarbete.

Text: Björn Wallén

Efter en resa till Prag med en kompis började vi kalla varandra för pragmatiker. Haha, rolig ordvits som här får bilda åsnebrygga till det som jag vill diskutera i den här essän: spänningen mellan att se på folkbildningen i Finland (jag använder rikssvenskans folkbildning i stället för den juridiska termen fritt bildningsarbete) och den pedagogiska diskussionen via en *pragmatisk* hållning å ena sidan, och folkbildningen som en *progressiv* kraft å andra sidan. Spänningen har funnits där sedan storyns begynnelse, en motivkonflikt som inte bara kan reduceras till psykologisk retorik.

Bokskogar på Jylland. Vi vandrar i dem, läser dem under en lång kväll, och vaknar följande morgon mer bildade än ett dussin studenter.

Boklig bildning är viktig, javisst, och nånstans börjar folkbildningen som ett alfabetiseringsprojekt. Den danske polyhistorn **Ove Korsgaard** beskriver i sin klassiker *Kampen om lyset* (1997) kampen om varifrån upplysningen uppstod, och förlägger den nordiska folkbildningens gryning till reformationen då Bibeln översattes till folkspråk. Om vi följer den tråden blir **Mikael Agricola** (1507-1557) den första folkbildaren, eller borde vi lyfta fram hans samtida, **Mäster Olof** (Olaus Petri, 1493-1552), eftersom den östra rikshalvan hörde till Sverige?

Men viktigare än en kronologisk framställning är Korsgaards beskrivning av folkbildningen som en hegemonisk kamp om ljusets ursprung: Kyrkan såg ljuset komma *uppiifrån*, medan filosofen **John Locke** beskrev ljusets ankomst *utifrån*, upplysningsfilosofen Immanuel Kant såg det komma *inifrån* medan folkhögskolans fader **N.F.S. Grundtvig** identifierade ljuset *underifrån*. Voilá, hela traditionen i ett nötskal; detta om något beskriver motivkonfliktens dimensioner inom tidiga folkbildande projekt.

Korsgaards poäng är alltså att belysa folkbildningens idétradition i en lång och ibland motstridig tidsbåge, och i en nyare intervju säger han sig beskriva folkbildningen som en förändringshistoria snarare än ett mentalt-kollektivt förfall: "Det betyder att jag speciellt vill belysa de paradigmskiften som sker inom folkbildningen. Jag betraktar således refor-

mationen i början av 1500-talet som det första stora folkbildningsprojektet i Norden. På 1800-talet satte man igång ett nytt folkbildningsprojekt med nationsbygge som mål. Att belysa folkbildningens olika historiska transformationsprocesser i stället för att beskriva dess förfall hjälper en att se att folkbildningen nu är på väg in i en ny transformationsprocess."

Folkbildningen och nationalstaten var det stora temat inom 1800-talets upplysningssträvanden. Tillsammans med min kollega **Matts Granö** författade vi för närmare tio år sedan en skrift, *Bli något eller någon? En finlandssvensk folkbildningsodysse* (2003), där vi använde metaforen om vågrörelser: förryskningen i slutet av 1800-talet skapade en

Kyrkan såg ljuset komma uppiifrån, medan filosofen John Locke beskrev ljusets ankomst utifrån, upplysningsfilosofen Immanuel Kant såg det komma inifrån medan folkhögskolans fader N.F.S. Grundtvig identifierade ljuset underifrån.

första våg av folkhögskolor och föreningar både på finska och svenska, språkstriderna ledde till att nya svenskspråkiga enheter bildades i rask takt etc.

Logiken var den att de tidiga folkbildningssträvandena skulle ses i ljuset av ett upplevt hot utifrån eller inifrån, och att motivkonflikten bestod i att å ena sidan kämpa för en kulturell identitet eller ideologi, och å andra sidan progressivt förändra rådande omständigheter genom nya folkrörelser. Folkbildningen blev både medel och verktyg för höga ambitioner, radikala idéer som skulle förändra scenen. Och visst uppkom en del sociala innovationer, såsom studiecirkelarna under den tidiga perioden före och i början av Finlands självständighet. Men vad hände sedan?

En av de två korsgaardisterna i Finland (den andra är undertecknad), **Seppo Niemelä**, tar i sin doktorsavhandling *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa* (2011) fram ett intressant svar: klyftan mellan undervisning och bildning blev allt större.

I avhandlingen framställer Niemelä motivkonflikten inom folkbildningstraditionen i form av en schematisk begreppsdiotomi:

UNDERVISNING	BILDNING
aktivitetsbegrepp	processbegrepp
kan vara formell	nonformell
kan vara standardiserad	individuell, frivillig
kan vara examensinriktad	fria målsättningar
bekräftar kulturen	förändrar kulturen
repetitiv, förutsägbar	kreativ, oförutsägbar
föstrande	kraftgivande
kan ställa mål	kan ställa förväntningar
resultat: lärd	resultat: bildad
resultaten kan mätas	resultaten kan uppskattas

Niemeläs poäng är att dikotomin undervisning/bildning kan användas som underlag för kulturkritik då tolkningar av en tradition – dit Niemeläs egen forskning också hör: ”...nu betonas undervisningen alltför mycket på bekostnad av bildningen.” Jag läser in flera viktiga aspekter i Niemeläs kulturkritiska kommentar: han blottlägger den spänning som Matts Granö och jag beskrev i termer av att bli Något (genom undervisning, examina och betyg) eller Någon (i kraft av sin egen personliga bildning), men visar också vart de största resurserna styrts genom en utbildningspolitik som först och främst vill ha mätbara resultat.

Naturligtvis glider dikotomins poler ihop, och ingen kan svartvitt påstå att undervisning skulle leda till obildning – tvärtom förutsätter de två begreppen varandra. Men motivkonflikten dröjer envist kvar både i läroanstalten (sic!) och i samhället, där den finska varianten av *Undervisningsministerium / fri bildning* under efterkrigstiden skapat en besynnerlig statskorporativism som skiljer oss från övrig folkbildning i Norden.

Bildning är en rörlig horisont, ouppnådd men sparad på näthinnan.

Vi skall alltså inte leva i illusionen om att motivkonflikten mellan pragmatism/progressivism har lösts, även om pedagogikhistorien innehåller flera exempel på progressiva pragmatiker. Jag tänker på amerikanen **John Dewey**, vars pragmatiska – och ofta citerade – *learning by doing* kanske kommer närmast.

Tomas Englund skriver i det svenska förordet av Deweys klassiker *Demokrati och utbildning* (orig. 1917, sv. 1997) att bilden av learning-by-doing-Dewey är alltför snäv och lösräckt när man drar sloganen ur sitt sammanhang: ”...det centrala som jag ser det...är perspektiveringen av utbildningens potentiella roll som demokratiskapande instans i vilken kommunikationen intar en central roll.” Långt före **Habermas** och deliberativ demokratiteori pekade Dewey vikten av kommunikativa färdigheter, något som ytterligare accentueras i 2010-talets (ut)bildningsdebatt.

Björn Wallén är rektor för Svenska studiecentralen, folkbildare och facilitator för över 700 seminarier. Idékläckare bakom tankesmedjan Lokus, har skrivit om demokrati och lärande i en nordisk kontext, och även litterära essäer. Han bloggar på adressen bjornw.sve.fi.

Lära genom att göra är ett spår att följa, men vi blir inte kvitt motivkonflikten. Vi kan säga att aktivitetspedagogiken har förverkligats i klassrummet, men hur är det inom folkbildningen, som har samhället som sitt ”klassrum”? Mina erfarenheter från 25 år av folkbildning säger: för mycket ord, för litet verkstad. Motivkonflikten består här i höga ambitioner på rubriknivån, men bristfälliga effekter på resultatnivån, och då menar jag resultat i form av pedagogiska innovationer, inte inlärningsresultat.

Idag borde man väl tala mer om *learning by not-doing* när vi ser en växande efterfrågan på må bra-kurser, yoga och meditation? De folkbildande läroinrättningarna ser snabbt till att bemöta allmänna bildningsbehov i form av trendiga ämnen såsom närproducerad mat och avslappningstekniker av alla de slag. Jag ser inget negativt *an sich* i att dylika kurser ordnas, och har själv deltagit i ett flertal, men har redan för nästan 20 år sedan påpekat risken av vad jag kallat för *bildningspopulism* (Wallén 1994; 2011).

Slutsats: folkbildningens självbild bör korrigeras, och motivkonflikten erkännas. En uppdatering till 2.0 står för dörren, men bildningens källkod är öppen, inte patenterad, licensierad, kommersialiserad. Och inte heller monopoliserad till någon specifik läroinrättning. Motbilden är ett nyliberalt scenario där källkoden till kunskap kan konkurrensutsättas, köpas och licensieras, ett samhälle där demokrati översatts till meritokrati.

En globaliserad, postkolonial och hybridiserad bildning kommer att lösas från den partikulära bildningstraditionen i riktning mot nån sorts universell förståelse. Jag har med intresse tuggat på idéhistorikern **Bernt Gustavssons** tankar om att tyska *Bildung* kunde översättas till sydafrikanska *ubuntu* (läs t.ex. diskussionen i **Felix Larsson** 2011).

Ubuntu är också namnet på det Linuxbaserade programmet med öppen källkod, i sträng konkurrens med Apples och Microsofts imperier – motivkonflikten kanske kvarstår, nu på global nivå. Det som är progressivt i dag, är politiskt korrekt i morgon.

KÄLLHÄNVISNINGAR:

- Dewey, John: *Demokrati och utbildning* (orig. 1917 Democracy and Education). Övers. Nils Sjödén. Inledning av Tomas Englund. Daidalos (1997).
- Granö, Matts & Björn Wallén: *Bli något eller någon? En finlandssvensk folkbildningsodyssey*. Svenska folkskolans vänner volym 167 (2003).
- Korsgaard, Ove: *Kampen om lyset*. Gyldendal (1997). Intervju med Ove Korsgaard i DialogWeb (2012): Folkbildning i ett femhundraårigt perspektiv. NVL, Nordiskt Nätverk för Vuxnas Lärande.
- Gustavsson, Bernt: *Bildningens versioner och deras utveckling mot det globala och postkoloniala*. I Larsson, Felix: Vad är global bildning? Dokumentation av en workshop på Gerlesborgsskolan maj 2011. Skriftserie nr 12 Grundtviginstitutet vid Göteborgs universitet.
- Niemelä, Seppo: *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiiossa*. Kansanvalistusseura / Snellman-instituutti (2011).
- Wallén, Björn: *Identitet och integration – finlandssvensk folkbildning mot ett nytt millennium*. Nordisk folkhögskoleråd 1994, nytryck i min essäbok *Utifrån & Inifrån*. Svenska folkskolans vänner – volym 191 (2011).